

A MAGYAR ORVOSMIGRÁCIÓ JELLEMZŐI A 2010-ES ÉVEKBEN

CHARACTERISTICS OF HUNGARIAN MEDICAL MIGRATION IN THE 2010S

Golovics József¹, Zsinkó Máté²

¹PhD, egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszék, Budapest
jozsef.golovics@uni-corvinus.hu

²mesterszakos egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
mate.zsinko@stud.uni-corvinus.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a magyar orvoselvándorlás jellemzőit vizsgálja a 2010 és 2019 közötti időszakban. A külföldi munkavállaláshoz szükséges hatósági bizonyítványokra vonatkozó adatok segítségével áttekintjük a migrációs potenciál trendjeit és a kivándorlást tervező magyar orvosok demográfiai, képzettség szerinti összetételét, valamint célországra vonatkozó preferenciáit. Megállapításaink azt mutatják, hogy a kivándorlási kedv csökkent az elmúlt tíz évben, a potenciális migráns orvosok összetétele pedig hasonló a teljes népesség elvándorlóíeihez.

ABSTRACT

This paper focuses on the characteristics of Hungarian medical doctors' emigration between 2010 and 2019. Trends of migration potential, composition of potential migrant doctors and destination country preferences are analyzed based on data about certificates for recognition in a foreign country. Findings show that migration intentions have been decreasing during the last decade and the composition of potential migrant doctors is similar to that of the emigrants of total Hungarian population.

Kulcsszavak: migráció, egészségügy, orvoselvándorlás

Keywords: migration, healthcare, migration of doctors

BEVEZETÉS

A nemzetközi migráció egy sokszínű és sokrétű jelenség, melynek fontos szeglete a magasan képzett munkaerő vándorlása, ami önmagában is számos aspektussal – pozitív és negatív olvasattal egyaránt – rendelkezik (Golovics, 2019a). Ezen belül kiemelt szereppel bír az egészségügyi szakemberek, leginkább az orvosok elvándorlása, amely jelen tanulmány fókuszában is áll.

A munkaerőhiány problémája érdemben jelen van a magyar egészségügyben. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai azt mutatják (KSH, 2020), hogy az üres álláshelyek száma a humánegészségügyi, szociális ellátási területen jelentősen növekedett az elmúlt öt évben, ennek következtében 2019 óta rendre 9000 felett mozog. Az üres álláshelyek aránya ebben a szektorban a legnagyobb, 2020 első negyedévében 4,0% volt, ami több mint kétszerese a nemzetgazdasági átlagnak. Ha specifikusan az egészségügyi alapellátásra tekintünk, ott is hasonló a helyzet. Az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (AEEK) adatai szerint 2020 júniusában 437 tartósan betöltetlen háziorvosi praxis volt az országban (AEEK, 2020a). Noha a munkaerőhiánynak nem kizárólagosan a kivándorlás az oka, kétségtelenül meghatározó szerepet játszik benne (Varga, 2016). Tanulmányunkban ezért ennek, a magyarországi orvoselvándorlásnak a mögöttünk álló évtizedben tapasztalt jellemzőit tekintjük át.

A nemzetközi migráció, munkaerő-áramlás részletekbe menő, adatalapú elemzése általában nehézségekbe ütközik a jelenség problematikus számbevetése, s az adathiány miatt (Golovics, 2019b), de egy adott területre vagy szakmára fókuszálva ez különösen igaz. Bár az egészségügy helyzete szerencsebb e tekintetben, hiszen léteznek nemzetközi adatok az orvismigráció egyes vonatkozásairól (lásd például OECD, 2020), ezek inkább az összehasonlításra és a főbb trendek vizsgálatára alkalmasak, mélyebb elemzésre kevésbé. Tanulmányunkban ezért egy hazai adatforrásra, az Állami Egészségügyi Ellátó Központ orvosok számára kiállított, külföldi munkavállaláshoz szükséges hatósági bizonyítványaira vonatkozó statisztikákra támaszkodunk. Elemzésünkben az AEEK (2020b) honlapján közzétett aggregátumok mellett, a szervezet részünkre átadott, kizárólag a magyar állampolgárságú orvosokról szóló adatait (AEEK, 2020c) is felhasználjuk. Bár az adatforrás használata nem ismeretlen a szakirodalomban (Balázs, 2012; Girasek et al., 2013), a tudomásunk szerinti legfrissebb cikk (Boros–Pál, 2016) a 2013-as évig bezárólag elemezte vele a jelenséget, jóllehet az azóta történt politikai, társadalmi és gazdasági események érdemi változásokat indukáltak a folyamatokban. Célunk, hogy ezen adatok segítségével áttekintést adjunk a magyar orvosok 2010-es években történő elvándorlásának főbb jellemzőiről, a számszerű trendek, az összetétel és a célországok tekintetében.

Tanulmányunk jelen bevezetést követően három szerkezeti egységből áll. A következő fejezetben egy rövid, átfogó képet adunk a magyar orvismigrációról a korábbi szakirodalom alapján, majd az AEEK-adatok segítségével áttekintjük a 2010-es években tapasztalt folyamatokat. Végül a tanulmányt egy rövid összeggel zárjuk.

ÁTFOGÓ KÉP

A magyar orvosok kivándorlása a 2004-es Európai Unió csatlakozást követő években élénkült fel, amit az osztrák és német munkaerőpiaci moratóriumok feloldása tovább fokozott (Varga, 2016). A teljes orvoslétszámot vizsgálva Balázs Péter (2012), illetve Boros Lajos és Pál Viktor (2016) is megállapították, hogy az éves egyenlegek masszív „veszteséget” mutattak a csatlakozást követő évtizedben: az adott évben végzett orvosok száma közel azonos volt a külföldre távozókéval, ám emellett, hogy utóbbiak száma jelentősen megnőtt az évtized végére, a mérleget további tényezők (nyugdíjazás, halálozás stb.) is rontották. A pótlás a bevándorlók vagy határon túlról áttelepülők révén sem bizonyult megoldhatónak.

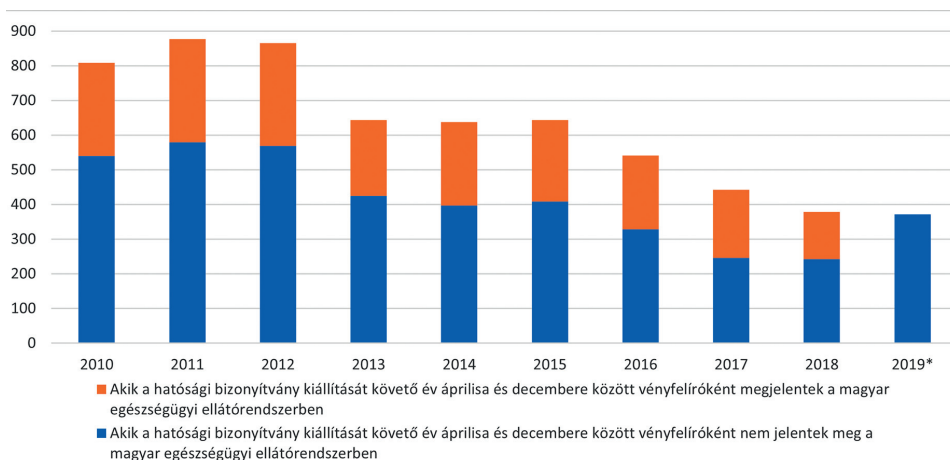
Az uniós csatlakozást követő időszak elvándorló orvosai jellemzően a fiatalabb, családdal még nem rendelkező korosztályból kerültek ki, ami az egyenleg romlásán túl az orvosszakma előregedéséhez is érdemben hozzájárult (Girasek et al., 2013; Hárs–Simon, 2016). A migrációs szándékok megjelenését és a tényleges kivándorlást többek között az alacsony bérek, a kedvezőtlen munkahelyi körülmények (például eszközellátottság, leterheltség), a nem eléggé biztató előrejutási lehetőségek és a megbecsültség érzésének hiánya motiválták (Györffy et al., 2018; Hárs–Simon, 2016; Varga, 2016).

KÖZELKÉP A 2010-ES ÉVEKRŐL

A 2010 óta eltelt időszak orvosmigrációs trendjeinek mélyebb elemzéséhez az AEEK (2020b, 2020c) külföldi munkavállaláshoz szükséges hatósági bizonyítványokra vonatkozó statisztikáit hívjuk segítségül. Ezen bizonyítványok megléte szükséges, de nem elégséges feltétele a külföldön történő orvosszakmai elhelyezkedésnek. Így egyfajta migrációs potenciál-indikátorként értelmezhetjük őket. Azon belül tisztított migrációs potenciál-mutatónak (Sik, 2003) számítanak, hiszen nemcsak a kivándorlási szándék felmerülését rögzítik, hanem konkrét lépés megtételét (magának a bizonyítványnak az igénylését) követelik meg az adott személytől. Ezen statisztikák tehát nem mutatják, hogy a külföldi munkavállalás ténylegesen megvalósult-e, s arról sem adnak információt, hogy ha igen, akkor az teljes vagy részmunkaidőben (például a hazai praxis megtartása mellett), továbbá, hogy a kérelmező azóta esetleg visszatért-e Magyarországra. Erre, az igénylés leadása és a tényleges kivándorlás közötti differenciára a későbbi vényfelírásra vonatkozó adatok segítségével tudunk bizonyos mértékben szűrni. A hatósági bizonyítvány igénylésekor az orvosoknak lehetőségük van megadni azt is, hogy az okmányt mely országban kívánják felhasználni (ezt az igénylők szinte kivétel nélkül meg is tették). Ezen információ ugyan magára a bizonyítványra nem kerül

rá, így az elvben máshol is felhasználható, a vonatkozó statisztikák a tervezett országválasztásról tudnak információval szolgálnak. Mindezen jellemzők tükrében a következőkben e hatósági bizonyítványokra vonatkozó adatok segítségével tekintjük át a 2010–2019-es időszak migrációs szándékainak trendjeit a magyar állampolgárságú orvosok körében, kitérve a fő számokra, az igénylők korcsoport, nem, lakóhely és szakképesítés szerinti megoszlására, valamint a célországválasztás kérdésére.

Bár az uniós csatlakozás évében az összes, Magyarországon élő orvosnak kiállított hatósági bizonyítványok száma alig haladta meg az ötszázat (AEEK, 2020b), 2010-ben már nyolcszáz fő felett volt a hatósági bizonyítványt igénylő magyar állampolgárságú orvosok száma. Utóbbiak köre a következő két évben tovább bővült, ami – a célországválasztást is figyelembe véve – a németországi munkaerőpiaci moratórium feloldásával állhatott összefüggésben. Ezt követően azonban jelentős mértékű csökkenés figyelhető meg, olyannyira, hogy 2019-ben az igénylők száma négyszáz fő alá, a 2010-es érték 46 százaléka esett vissza. Mindazonáltal a hatósági bizonyítványt igénylők száma a tíz év alatt meghaladta a hatezretet, ami összességében igencsak jelentős. Szemléltetésként elmondható, hogy a vizsgált időszak potenciális kivándorlói mintegy 11 százalékát teszik ki a 2018-ban az alapnyilvántartásban szereplő összes orvosénak (56 540 fő) (AEEK, 2019). Minderről az *1. ábra* ad áttekintést.



1. ábra. Azon magyar állampolgárságú orvosok száma, akik 2010 és 2019 között hatósági bizonyítványt igényeltek

*Mivel a 2020-as évből még nem áll rendelkezésre adat a vényfelírókról, ezért a 2019. évi adat az összes hatósági bizonyítványt igénylő orvos számát mutatja, a vényfelírásra vonatkozó bontás nélkül (saját szerkesztés AEEK, 2020c alapján)

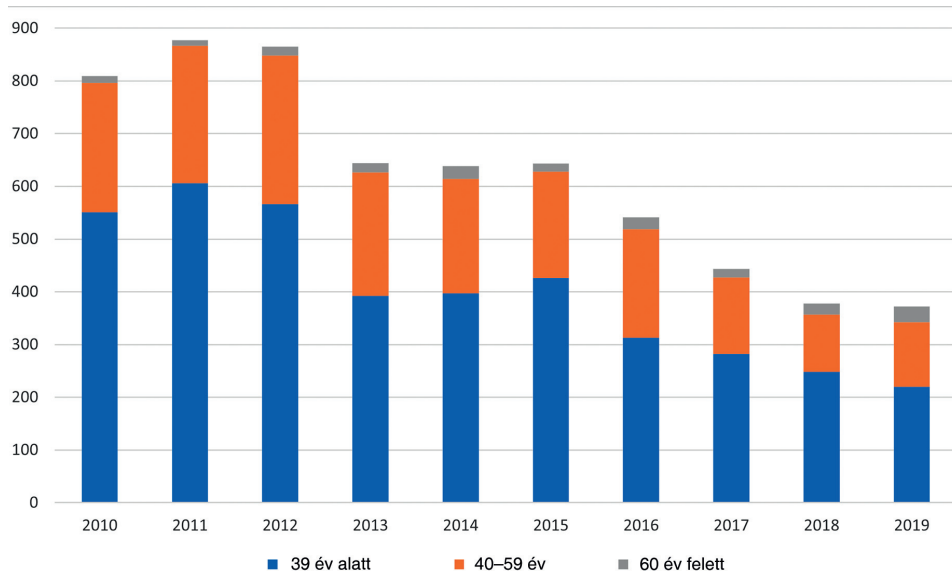
Mindez nem jelenti azt, hogy ennyien ténylegesen el is hagyták az országot. Az AEEK (2020b) adataiból látszik, hogy 2010 óta folyamatosan nyílt az olló az összes igénylő és azok száma között, akik első alkalommal igényeltek hatósági bizonyítványt. Ez arra utalhat, hogy az igénylők jelentős része a hatósági bizonyítvány kiállítását követően is Magyarországon maradhatott, s továbbra is csak tervezte a kivándorlást (bár az sem zárható ki, hogy az érintettek a külföldi munkavállalás után hazatértek, s újabb távozást terveztek, ahogyan az sem, hogy a kivándorlást követően az egyik külföldi országból egy másikba tették át székhelyüket). A maradás hipotézisét erősítik meg a vényfelírókra vonatkozó adatok is. Amint az *1. ábrán* is látható, a hatósági bizonyítványt igénylőknek évente átlagosan kevesebb mint kétharmada az, aki a hatósági bizonyítvány kiállítását követő év áprilisa és decembere között nem jelent meg vényfelíróként a magyar egészségügyi ellátórendszerben. Természetesen nem zárható ki, hogy a vényfelírók között is voltak, akik vállaltak külföldön munkát (például részmunkaidőben, vagy csak rövidebb időtartamra), mint ahogy az sem, hogy a vényfelíróként nem megjelenők is Magyarországon maradtak, ám elhagyták az orvosi pályát. Mindazonáltal – figyelembe véve az említett első igénylésekre vonatkozó statisztikákat is – az adatok alapján arra következtethetünk, hogy a hatósági bizonyítványt igénylőknek átlagosan az egyharmada végül nem élt a külföldre vándorlás lehetőségével. Ettől függetlenül azonban nem elhanyagolható, hogy 2010 és 2018 között¹ 3787 magyar orvos nem volt vényfelíróként jelen a magyar egészségügyben az igénylést követő meghatározott időszakban, így ők hosszabb-rövidebb ideig vélhetően ténylegesen külföldön vállaltak munkát. Összevetve ezt azzal, hogy ugyanebben az időszakban 12 768 orvost vettek fel újonnan az alapnyilvántartásba (AEEK, 2019; EEKH [Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatal], 2014), a távozások mértéke – a csökkenő trend ellenére is – jelentősnek mondható.

Demográfiai mutatók szerint a potenciálisan kivándorló orvosok vegyes képet mutatnak. Bár kezdetben magasabb volt a férfiak részaránya a hatósági bizonyítványt igénylők között, a nemi összetétel az évtized második felében kiegyenlítettebbé vált. Ez elsősorban a férfi igénylők számának jelentősebb csökkenésével magyarázható. Így a 2010–2019-es időszak egészét tekintve csak enyhe férfiféltetés (52–48 százalékos arányban) mutatkozik a migrációt tervező orvosok körében.

Az életkor szerinti megoszlás kapcsán az figyelhető meg, hogy bár csökkent a fiatalabb, negyven év alatti korosztályhoz tartozók száma az elmúlt években, arányuk még így is rendkívül magas az igénylők között (minden évben rendkívül bőven ötven százalék felett volt). A folyamatot a *2. ábra* szemlélteti. Az egészségügy társadalmi fenntarthatósága és az orvosszakmai utánpótlás szempontjából külön aggasztó tény, hogy a tíz év alatt összességében mintegy huszonnyolc

¹ A 2019-es évre ezen adatok – a 2020-as vényfelírókra vonatkozó információ hiányában – még nem állnak rendelkezésre.

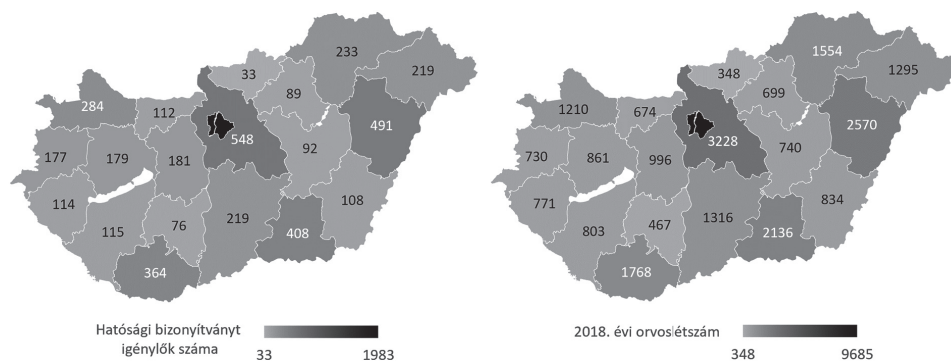
százalékra rúg a harminc év alatti igénylők aránya, ami arra enged következtetni, hogy a frissen diplomázó orvosok igen jelentős része külföldön tervezi megkezdni pályáját.



2. ábra. A hatósági bizonyítványt igénylő magyar állampolgárságú orvosok száma életkor szerinti megoszlásban (2010–2019) (saját szerkesztés AEEK, 2020c alapján)

Az igénylések területi eloszlása – amelynek tízéves összesített számait a 3. ábra szemlélteti – többnyire egyenletesnek mondható. Magasabb értékek csak a főváros és a további három orvosi egyetem (Debrecen, Pécs, Szeged) vonzáskörzetében láthatók. Ha azonban az igénylések számát összevetjük az adott megyében érvényes működési nyilvántartással rendelkező orvosokéval (ennek a 2018-as adatait szintén a 3. ábra szemlélteti), már látszik, hogy a nyugati határon fekvő két megyét (Győr-Moson-Sopron és Vas) arányaiban jobban érinti a kívándorlás veszélye. Mindazonáltal az pozitívként könyvelhető el, hogy Nógrád és Jász-Nagykun-Szolnok megyéket, ahol az országon belül a legalacsonyabb a tízezer lakosra vetített orvosok száma (AEEK, 2019) a potenciális elvándorlás is relatíve alacsonyabb arányban érinti.

A képesítéseket vizsgálva elmondható, hogy a tíz év alatt a belgyógyászati és háziorvostani szakterületekről igényelték a legtöbb hatósági bizonyítványt. Ha azonban az egyes szakterületeken dolgozó orvosok számosságát is figyelembe vesszük, már árnyaltabb a kép. Az 1. táblázat a tizenöt „legnépesebb” hazai orvosszakmai terület adatait mutatja, összevetve a 2010 és 2019 között hatóság-



3. ábra. A potenciális kivándorlók területi megoszlása a teljes orvoslétszám tükrében (2010–2019) (saját szerkesztés AEEK, 2019, 2020c alapján)

1. táblázat. Kivándorlási potenciál a tizenöt leggyakoribb szakvizsga esetén

| | 2018. évi orvoslétszám | 2010–2019 között hatósági bizonyítványt igénylők száma |
|-------------------------------------|------------------------|--|
| Háziorvostan | 5411 | 420 |
| Belgyógyászat | 5007 | 498 |
| Csecsemő- és gyermekgyógyászat | 3032 | 271 |
| Foglalkozás-orvostan | 2225 | 103 |
| Aneszteziológia és intenzív terápia | 1646 | 417 |
| Sebészet | 1467 | 321 |
| Szülészet-nőgyógyászat | 1425 | 175 |
| Pszichiátria | 1269 | 136 |
| Radiológia | 1147 | 116 |
| Kardiológia | 1118 | 149 |
| Neurológia | 1046 | 115 |
| Szemészet | 924 | 102 |
| Reumatológia | 801 | 60 |
| Fül-orr-gégégyógyászat | 712 | 110 |
| Tüdőgyógyászat | 674 | 61 |

(saját szerkesztés AEEK, 2019, 2020c alapján)

gi bizonyítványt igénylők számát a 2018. évi érvényes működési nyilvántartással rendelkező orvosokéval. Mint látható, a kivándorlás veszélye arányaiban az aneszteziológia és intenzív terápia, valamint a sebészet területeit érintette leginkább. Szintén magas relatív érintettség mutatkozik a fül-orr-gégegyógyászat, valamint a tizenöt leggyakoribb szakvizsga között (s így a táblázatban) nem szereplő patológiai és ortopédiai területeken is (utóbbiakról a vizsgált időszakban rendre 136, illetve 115 igénylés érkezett). A szakterület szerinti megoszlás időbeli trendjei többnyire stabilitást mutatnak, kiugró értékek nem tapasztalhatók az egyes években.

Az orvosok legnépszerűbb célpontjai a vizsgált időszakban Németország (1855 fő) és az Egyesült Királyság (1572 fő) voltak, de sokan jelölték meg céloországgként Ausztriát (612 fő) és Svédországot (461 fő) is. A céloországra vonatkozó preferenciák intenzitása időben stabilnak mutatkozott.

ÖSSZEGZÉS

Összességében az látható, hogy a 2010 és 2019 közötti időszakban jelentős számú magyar orvos tett lépéseket az elvándorlás irányába. A potenciális migráns orvosok demográfiai összetételükben igencsak hasonlóak a teljes népesség kivándorlóihoz (Gödri, 2018): a fiatalok felülreprezentáltak közöttük, enyhe férfiféltet mutatkozik, s főbb céloországaik is többnyire azonosak. A kivándorlási szándékok intenzitása inkább az évtized elején volt erőteljes, azóta erőteljesen csökkenő trend mutatkozik a külföldi munkavállaláshoz szükséges hatósági bizonyítványok igénylésében, ám ezek száma az utóbbi években is három-négyszázra rúgott. Igaz, az igénylők egy része valószínűleg nem hagyta el az országot, s olyanok is lehetnek, akik a külföldi munkavállalás után hazatértek, a ténylegesen elvándorlók száma még így is magas lehet, ami többek között a korábban tárgyalt egészségügyi munkaerőhiányhoz is érdemben hozzájárulhat.

Figyelembe véve az uniós szabad mozgás lehetőségét, és a jelentős bérkülönbségeket, mindez egy „természetes” folyamat eredménye. Az azonban, ha a fiatal orvosok továbbra is nagy számban hagyják el az országot, súlyos kihívások elé állíthatja a hazai egészségügyet. Ennek egyik vetülete lehet az orvosszakma fokozódó előregedése, ami – figyelembe véve például a 2020-as koronavírus-helyzet sajátosságait – további veszélyeket is magában rejt.

Jelen kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

IRODALOM

- AEEK (2019): *Beszámoló az egységes ágazati humánerőforrás-monitoringrendszer adatai alapján az ágazati humánerőforrás 2018. évi helyzetéről*. https://www.enkk.hu/hmr/documents/beszamolok/HR_beszamolo_2018.pdf (2020. 08. 20.)
- AEEK (2020a): *Tájékoztató a tartósan betöltetlen háziorvosi körzetekről*. <https://oali.aEEK.hu/tajekoztato-a-tartosan-betoltetlen-haziorvosi-korzetekrol/> (2020. 07. 02.)
- AEEK (2020b): *Migrációs statisztikák*. <https://www.enkk.hu/hmr/index.php/migracios-statisztikak/ev-es-statisztikak> (2020. 07. 02.)
- AEEK (2020c). *Migrációs statisztikák*. AEEK által a szerzők részére rendelkezésre bocsátott adatok
- Balázs P. (2012): Orvosi létszámok és a nemzetközi orvosmigráció aktuális hatása Magyarországon. *Orvosi Hetilap*, 153, 7, 250–256. DOI: 110.1556/OH.2012.29309, <https://akjournals.com/view/journals/650/153/7/article-p250.xml>
- Boros L. – Pál V. (2016): A magyarországi orvosmigráció néhány jellemzője. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 13, 1, 64–72. <https://ideas.repec.org/a/mic/esfjrn/v13y2016i1p64-72.html>
- EEKH (2014): *Beszámoló az egységes ágazati humánerőforrás-monitoring rendszer adatai alapján az ágazati humánerőforrás 2013. évi helyzetéről*. https://www.enkk.hu/hmr/documents/beszamolok/HR_beszamolo_2013.pdf (2020. 08. 20.)
- Girasek E. – Csernus R. – Ragány K. et al. (2013): Migráció az egészségügyben. *Magyar Tudomány*, 174, 3, 292–298. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/08.htm>
- Golovics J. (2019a): Addressing the EU's East-West Brain Drain: Why a Tax Solution Would Be in Vain. *New Perspectives*, 27, 2, 63–85. DOI: 10.1177%2F2336825X1902700204, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2336825X1902700204>
- Golovics J. (2019b): Migrációs statisztikák: kihívások és dilemmák. *Statisztikai Szemle*, 97, 10, 933–948. DOI: 10.1177%2F2336825X1902700204, <http://real.mtak.hu/102892/>
- Gödri I. (2018): Nemzetközi vándorlás. In: Monostori J. – Öri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH NKI, 237–270. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2741/2638>
- Györfy Zs. – Dweik D. – Girasek E. (2018): Willingness to Migrate — A Potential Effect of Burnout? A Survey of Hungarian Physicians. *Human Resources for Health*, 16, 36, 1–8. DOI: 10.1186/s12960-018-0303-y, <https://human-resources-health.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12960-018-0303-y>
- Hárs Á. – Simon D. (2016): Miért mennek el az orvosok – és miért maradnának itthon? I. rész. A magyarországi orvosmigráció sajátosságairól. *Külgazdaság*, 60, 5–6, 3–26. http://kopintalapitvany.hu/wp-content/uploads/2017/09/H%C3%A1rs_Simon_orvosok_1-r%C3%A9sz.pdf
- KSH (2020): *Üres álláshelyek száma és aránya*. Összefoglaló táblák (STADAT) – Évközi adatok – Munkaerőpiac. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli027c.html?down=324 (2020. 07. 02.)
- OECD (2020): *Health Workforce Migration*. OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?Query-Id=51879> (2020. 07. 02.)
- Sik E. (2003): A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai. In: Örkény A. (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet, 15–18. <https://mek.oszk.hu/17300/17324/>
- Varga J. (2016): Hova lettek az orvosok? Az orvosok külföldre vándorlása és pályaelhagyása Magyarországon, 2003–2011. *Közgazdasági Szemle*, 63, 1, 1–26. DOI: 10.18414/KSZ.2016.1.1, <http://www.kszemle.hu/tartalom/cikk.php?id=1605>